

INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

DOI: 10.46340/eppd.2023.10.3.6

Yana Yaroshenko

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4048-0147>

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

UNOFFICIAL DIPLOMACY AS A TECHNOLOGY FOR THE RESOLUTION OF INTERNATIONAL CONFLICTS: THE ROLE AND REQUIREMENTS FOR THE ACTIVITIES OF A THIRD PARTY

Яна Ярошенко

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна

НЕОФІЦІЙНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ: РОЛЬ ТА ВИМОГИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕТЬОЇ СТОРОНИ

The article is devoted to the study of «unofficial» diplomacy as a technology for solving international conflicts. Since official diplomacy quite often demonstrates its limitations and inability to achieve goals, «unofficial» technologies are increasingly being used in addition.

Using the structural-functional method, the article defines the goals of «unofficial» diplomacy within the framework of interstate relations and the role of the «third party» within the framework of «unofficial» diplomacy itself. By «third party» in the article, we mean an organization, person or group of persons that organizes the dialogue between conflicting parties and facilitates their communication and interaction. Their main task is to find options for solving the problem, which must then be brought to the official policymakers.

Involvement of a «third party» was also used in the settlement of conflicts that took place in the post-Soviet space. We see separate examples of such involvement in efforts to settle the Russian-Ukrainian war. However, they did not produce the expected results. The reasons for this are not the inadequacy of the technology as a whole, but the imperfection of its individual components. Therefore, in the framework of the article, we describe what roles a «third party» can play and what requirements it must meet in order for its participation in the settlement to be successful.

The article describes options for the participation of a «third party» in the framework of «unofficial» diplomacy – as a professional in this matter, specializing in solving such tasks, or as individuals or structures with personal authority and relevant skills and experience. It was determined that in order to effectively fulfill its goals, the «third party» should perform the role of «repository of trust» for the participants in the conflict and carry out «intervention» in the interaction of the parties.

The researchers of this approach have determined the requirements for the «third party», the competencies that it should possess, and this is where the prospects for further research in this area lie.

Keywords: international conflicts, public diplomacy, «unofficial» diplomacy, resolution, negotiations, «third party».

Постановка проблеми. Зміни, що відбулись у світовій політиці, трансформація сучасних міжнародних конфліктів, їх гібридизація, набуття ними нових рис та характеристик, наприклад асиметричності, вимагають пошуку нових технологій їх врегулювання. Свідомою того, що процес

пошуку і відбору найбільш ефективних технологій йде, є поява нових варіантів дипломатичних дій, в рамках яких шукають нові канали комунікації, нові формати ведення переговорів та впливу на сторони конфліктів. Наприклад, українська дослідниця Т. Сивак наводить такі різновиди дипломатії як: медіадипломатія, культурна дипломатія, освітня дипломатія, ноосферна або віртуальна дипломатія, дипломатія «неополітик»¹. Д. Мостова, цей перелік доповнює парадипломатією, цифровою та її різновидом – твіплломатією; економічною, корпоративною, превентивною, іміджевою, спортивною, громадською, народною та освітньою дипломатіями, які вона вважає різновидами публічної дипломатії на відміну від дипломатії класичної². Такий же широкий перелік технологій публічної дипломатії наведений в роботі О. Висоцького та О. Висоцької³. Саме у цій сфері, за межами «класичної», тобто за межами офіційної дипломатичної діяльності глав держав чи уповноважених представництв, відбувається найбільш активний пошук нових варіантів врегулювання міжнародних конфліктів. Причина такої активності в меншій зарегульованості, більшій гнучкості діючих суб'єктів, які не перебувають у відносинах ієрархічної залежності і наділені більшою свободою дій.

Звісно і «класична» дипломатія теж не стоїть на місці, вона удосконалюється і перебуває в процесі пошуку нових форматів і технологій, проте залишається менш ефективною у вирішенні окремих завдань, втрачає свою ефективність за певних умов, наприклад наприкінці чергового електорального циклу влади країни, коли зрозуміло, що чинний президент країни буде змушений залишити свою посаду, хто стане його наступником – невідомо і існує певна варіативність подальшої зовнішньої політики країни. Протиставлення офіційної та публічної дипломатії опирається на відмінності у сторонах взаємодії, адже публічна дипломатія спрямована не на офіційних осіб, а на громадськість певної країни. Проте налагодити взаємодію конфліктуючих сторін, наприклад, на піку загострення конфлікту, коли стосунки розірвані, не допоможуть ні офіційна, ні публічна дипломатія, з виконанням цього завдання може впоратись «неофіційна» дипломатія.

Класична або офіційна дипломатія залишається ефективним та дієвим засобом подолання конфліктів і суперечок, проте її доповнюють публічна та «неофіційна» дипломатії. Про ці два поняття ми можемо сказати, що вони частково перетинаються, проте кожна з них має свою сферу відповідальності і отримує виняткову важливість за певних обставин. Менш дослідженою українськими «міжнародниками» є саме «неофіційна» дипломатія.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні цей термін поки що не отримав широкого вжитку і його частіше можна зустріти в аналітичних документах неурядових організацій, публіцистичних матеріалах ніж в наукових статтях. Фактично єдина з українських вчених, Т. Грачевська, описала значимість і важливість «неофіційної» дипломатії для міжнародних відносин в своїй статті «Неофіційна дипломатія як невід'ємна складова сучасних міжнародних відносин», зробивши висновок, що «сучасний стан речей переконливо свідчить про потенціал та великі перспективи для подальшого розвитку неофіційної дипломатії»⁴. Натомість, можна навести багато прикладів її досліджень поза межами України. Адже практично кожен з міжнародних конфліктів намагались врегулювати за допомогою «неофіційної» дипломатії і такі спроби отримали належну наукову рефлексію. Наприклад, Г. Келман досліджував внесок «неофіційної» дипломатії у вирішення Палестинно-Ізраїльського конфлікту⁵, П. Артур – її значення в конфлікті довкола Північної Ірландії⁶, А. Пресело – роль «неофіційної» дипломатії Японії у врегулюванні Камбоджійського конфлікту 1979-1984 рр.⁷ Також на узагальненні широкого кола прикладів використання «дипломатії другого

¹ Сивак, Т. В. (2019). *Стратегічні комунікації у системі державного управління України*. Київ: НАДУ, 106.

² Мостова, Д. Ю. (2020). Різновиди публічної дипломатії в публічному управлінні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*, 1 (69), 20.

³ Vysotskyi, O., Vysotska, O. (2020). Technologies of public diplomacy: methodological principles and practical potential. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 3 (1), 140-147.

⁴ Грачевська, Т. О. (2012). Неофіційна дипломатія як невід'ємна складова сучасних міжнародних відносин. *Грані*, 4 (84), 160.

⁵ Kelman, H. C. (1995). Contributions of an Unofficial Conflict Resolution Effort to the Israeli-Palestinian Breakthrough. *Negotiation Journal*, 11 (1), 19-27.

⁶ Arthur, P. (1990). Negotiating the Northern Ireland Problem: Track One or Track Two Diplomacy? *Government and Opposition*, 25(4), 403-418.

⁷ Pressello, A. (2013). Japan's Twin-Track Diplomacy during the Cambodian Conflict, 1979-84: A "Member of the West" Pursuing an Independent Foreign Policy. *Asian Studies Review*, 37(1), 42-61.

напряму» виконані ґрунтовні праці С. Нан, Д. Друкмана, Дж. Хорн¹, Е. Баббіт², Ф. Макконнел, Т. Моро, Дж. Дітмера³, та інших дослідників.

Важливою, проте необов'язковою складовою «неофіційної» дипломатії може бути «третья сторона». Контакти між сторонами конфлікту можуть відбуватись хоч і неофіційно, але напряму, проте ціла низка вчених, наприклад Д. Д. Кей⁴, Г. Келман⁵, Л. Крісберг⁶, Н. Рухана⁷, Р. Фішер⁸, Х. Сондерс⁹ та інші, відстоюють доцільність залучення саме «третьої» сторони до розв'язання конфліктів в рамках «неофіційної» дипломатії.

Натомість українськими науковцями та дослідниками відмінності та переваги застосування цього підходу до «неофіційної» дипломатії не описані, хоча ми можемо й бачити окремі конкретні приклади його використання, наприклад, в рамках Мінського процесу. Відповідно, **метою даної статі** виступає дослідження ролі та вимог до діяльності «третьої» сторони в рамках «неофіційної» дипломатії спрямованої на розв'язання міжнародних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. В аналітичному документі «Аналіз діалогових ініціатив щодо врегулювання конфлікту в Україні»¹⁰, підготовленому колективом експертів Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД) описуються відмінності офіційної, яку в тексті доповіді іменують також «дипломатією першого напрямку» (track one diplomacy) та неофіційної дипломатії – «дипломатія другого напрямку». В доповіді неофіційна дипломатія визначається як неформальна взаємодія «між представниками груп чи націй, що протистоять одна одній, яка спрямована на розробку стратегій врегулювання конфлікту, а також впливу на громадську думку, мобілізацію людських та матеріальних ресурсів з метою врегулювання конфлікту»¹¹ і описуються конкретні приклади її застосування в Україні. Слід сказати, що в англійській науковій літературі терміни «track one diplomacy» та «track two diplomacy» вживаються фактично на рівні з поняттями офіційна та неофіційна дипломатія, проте ми робимо вибір на користь саме останнього варіанту, оскільки термін «track one diplomacy», поки що, не має широкого вжитку в українському науковому дискурсі, відтак і термін «дипломатія другого напрямку», який відштовхується від нього, і демонструє своє значення через протиставлення «дипломатії першого напрямку», не буде належним чином сприйматись. Натомість протиставлення офіційна – неофіційна, достатньо чітко окреслює особливості останньої.

В доповіді аналітичного центру «Українська призма» під назвою «Експертна дипломатія як складова історії успіху зовнішньої політики»¹², описується співвідношення понять «неофіційна» і «експертна» дипломатія, остання є одним з різновидів першої і в роботі ґрунтовно описується досвід її застосування, зокрема Україною але стосовно «неофіційної» в цілому висновки відсутні.

Таким чином, українськими дослідниками визначено саме поняття «неофіційна» дипломатія, вказані його відмінності та переваги застосування цього підходу, а також описані окремі конкретні

¹ Nan, S. A., Druckman, D., El Horr, J. (2009). Unofficial International Conflict Resolution: Is There a Track 11/2? Are There Best Practices? *Conflict Resolution Quarterly*, 27 (1), 65-82.

² Babbitt, E. F. (2009). The Evolution of International Conflict Resolution: From Cold War to Peacebuilding. *Negotiation Journal*, 25(4), 539-549.

³ McConnell, F., Moreau, T., Dittmer, J. (2012). *Mimicking state diplomacy: The legitimizing strategies of unofficial diplomacies*. *Geoforum*, 43 (4), 804-814.

⁴ Kaye, D. D. (2007). *Talking to the Enemy: Track Two Diplomacy in the Middle East and South Asia*. RAND Corporation.

⁵ Kelman, H. C. (2002). Interactive Problem Solving as a Tool for Second Track Diplomacy. *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 82.

⁶ Kriesberg, L. (1996). Varieties of Mediating Activities and Mediators in International Relations. *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. Boulder, Colo: Lynne Rienner, 219-234.

⁷ Rouhana, N. N. (2000). Interactive Conflict Resolution: Issues in Theory, Methodology, and Evaluation. *International Conflict Resolution After the Cold War*. Washington, DC: National Academy Press, 318-324.

⁸ Fisher, R. J. (2002). Historical Mapping of the Field of Inter-active Conflict Resolution. *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 62.

⁹ Saunders, H. (2000). Interactive Conflict Resolution: A View for Policy Makers on Making and Building Peace. *International Conflict Resolution After the Cold War*, Washington, DC: National Academy Press, 251-293.

¹⁰ Міжнародний Центр Перспективних Досліджень (2015). *Аналіз діалогових ініціатив щодо врегулювання конфлікту в Україні* <http://icps.com.ua/assets/uploads/files/mapping_of_dialogue_initiatives_ukr_.pdf> (2023, лютий, 15).

¹¹ Там само.

¹² Максак, Г. (2016). Експертна дипломатія як складова історії успіху зовнішньої політики. *Українська призма* <http://prismua.org/wp-content/uploads/2016/05/expert_diplomacy.pdf> (2023, лютий, 15).

приклади його використання в Україні. Проте досвід застосування «неофіційної» дипломатії Україною, зокрема з метою врегулювання конфліктів, є короткотривалим і не дає матеріалу достатнього для повноцінного аналізу і визначення особливостей її використання в якості технології врегулювання міжнародних конфліктів.

«Неофіційна» дипломатія має велику кількість різноманітних проявів, тому її дослідження потребує деталізації. Одним з варіантів деталізації є виділення двох варіантів відносин з «офіційною» – або дублювання функцій офіційних сторін неофіційними особами або структурами, або, другий варіант – залучення їх в якості «третьої сторони».

Найбільш відомими дослідниками другого варіанту неофіційної дипломатії є вже згадуваний Г. Келман, а також П. Джонс¹, Р. Фішер² та Н. Рухана³. Першим, хто описав «третю» сторону був, скоріше за все, Р. Фішер, який ще в 1996-му році описав консультації «третьої» сторони як технологію розв'язання міжнародного конфлікту. Більш ранніх прикладів вживання цього поняття, саме як терміну, в академічних роботах ми не знайшли.

Актуальність «неофіційної» або «дипломатії другого напрямку» пов'язана з тим, що традиційні структури відповідальні за цю сферу, класичні міністерства закордонних справ, мають певні обмеження для своєї діяльності, викликані політичними міркуваннями та ідеологічними обмеженнями. Наприклад на зміст зовнішньої політики може справляти вплив наближення президентських чи парламентських виборів і прагнення політиків відповідати настроям виборців і просто уникнути додаткової критики опонентів.

Також її актуальність може бути пов'язана з банальною відсутністю офіційних дипломатичних відносин між країнами, чи просто відсутністю в країні посла. У цій ситуації представники НУО, науковці та колишні посадовці користуються можливостями для неформального спілкування зі своїми колегами і створюють «неофіційну» дипломатію, фактично підміняючи собою дві офіційні сторони. Наприклад, в випадку американо-кубинських стосунків, відсутність офіційних зв'язків між двома сусідами компенсувалась тим, що в переговорах брали участь представники кубинської діаспори в США⁴.

Політичний клімат в країні може викликати у дипломатів побоювання за свою кар'єру, в результаті, вони будуть неготові обговорювати суперечливі теми, говорити відверто. В цій ситуації використання неофіційної дипломатії створить можливість для діалогу і дасть можливість почати переговори, озвучити нові ідеї, інноваційні пропозиції, в силу того, що учасники не обмежені зобов'язаннями, притаманними державним службовцям. Президент чи прем'єр-міністр, в залежності від форми правління країни, може понести політичну відповідальність за діяльність своїх підлеглих дипломатів, проте він несе відповідальності за переговорну позицію озвучену експертами чи громадськими діячами. Тому обговорення в рамках неофіційної дипломатії часто є більш конструктивними, що дає можливість для озвучення і обговорення усіх можливих варіантів, а це дає можливість для «мозкового штурму», що є неможливим в умовах офіційних зустрічей. Приклади подібних діалогів, структурованих у вигляді організацій та дискусійних майданчиків, діяльність яких присвячена конфлікту довкола Кашміру та індійсько-пакистанському примиренню, описує відома дослідниця «дипломатії другого напрямку» Д.Д. Кей: Німранський процес⁵, Група Балуса⁶, Група вивчення Кашміру і Шанхайський процес⁷ та інші. Усі вони відрізняються за своїми характеристиками: Німранський процес, це спільна індійсько-пакистанська ініціатива, створена за аналогією до Дартмутського процесу, вона виконує роль форуму для дискусій науковців, колишніх дипломатів і військових чиновників для обговорення суперечливих питань безпеки і має

¹ Jones, P. (2015). *Track two diplomacy in theory and practice*. Stanford: Stanford University Press, 256.

² Fisher, R. J. (1996). *Third Party Consultation: A Problem Solving Approach for De-Escalating International Conflict. Toward a World of Peace: People Create Alternatives*. Suva, Fiji: United States Institute of Peace, 18-32.

³ Rouhana, N. N. (1995). *Unofficial Third Party Intervention in International Conflict: between Legitimacy and Disarray*. *Negotiation Journal*, 11 (3), 255-270.

⁴ Tracci, C. (2019). *Outsourcing Diplomacy: The Necessity of Unofficial Talks*. *Journal of International Affairs* <<https://jia.sipa.columbia.edu/online-articles/outsourcing-diplomacy-necessity-unofficial-talks>> (2023, лютий, 15).

⁵ Kaye, D. D. (2007). *Talking to the Enemy: Track Two Diplomacy in the Middle East and South Asia*. RAND Corporation, 79.

⁶ Там само, 80.

⁷ Там само, 82.

на меті об'єднання впливових еліт двох країн – сторін конфлікту, з тим, щоб закласти основу для змін у мисленні та політиці безпеки цих країн.

Група Балуса створена представниками індійської діаспори в США (ініціатори – Ш. Тахір-Хелі та Т. Сіддікі), теж представляє собою дискусійну групу для обговорення шляхів покращення індійсько-пакистанських відносин, до якої вдалось залучити високопоставлених індійських та пакистанських політиків, генералів та науковців, які обговорюють ідеї щодо зміцнення довіри між двома країнами і можливі варіанти вирішення проблемних питань. Відмінністю від Німранського процесу є більш широке поле для обговорення. Це, наприклад, не тільки питання безпеки, але й економічне та енергетичне співробітництво, які вбачаються передумовами подальшої розрядки у стосунках. Особливістю Шанхайського процесу є те, що в рамках цієї ініціативи дискусія ведеться у широкому колі, до неї включені двадцять п'ять високопоставлених політиків, експертів з чотирьох країн: Індія, Пакистан, Китай та США.

Потреба діалогу з нелегітимними гравцями може бути наступною причиною для актуальності неофіційної дипломатії в умовах міжнародного конфлікту. Міжнародні відносини є державоцентричними, що створює перешкоди для спілкування з такими учасниками конфліктів як етнічні та релігійні меншини, повстанські групи, яких не вважають легітимними учасниками міжнародних відносин¹. Організований переговорний процес в Північній Ірландії є прикладом того, як «демонізовані групи» за допомогою «третьої сторони» вдалось залучити до переговорного процесу і отримати, в підсумку, мирну угоду. П. Артур, описуючи цей процес, вважає, що «дипломатію другого напрямку» довелося використовувати в важких умовах, коли були суттєві обмеження для подальших переговорів, що включали в себе, зокрема: політичну культуру, яка не заохочувала набуття навичок ведення переговорів; приклади недавніх невдалих політичних ініціатив тощо². Виправити ситуацію вдалося, в тому числі, завдяки діяльності таких структур як Британська ірландська асоціація (British Irish Association) та Рада з громадських зв'язків Північної Ірландії (Northern Ireland Community Relations Council).

Актуальність неофіційної дипломатії може бути пов'язана з проблемами доступу, з необхідністю відвідуванням територій, на яких ведуться активні бойові дії і дипломати можуть просто елементарно побоюватись за власну безпеку. В ході Громадянської війни в Мозамбіку (1977-1992) релігійна організація «Спільнота Сант-Еджідіо», користуючись тим, що вона здійснювала проповідницьку територію і мала релігійні общини на цій території, налагодила діалог двох ворогуючих сторін, не підміняючи їх, але виконавши, у цій ситуації, функції «третьої сторони»³.

Фактично, говорячи про «третю» сторону, ми маємо на увазі персону чи групу осіб, або неурядову організацію, що організують діалог двох сторін і сприяють їх спілкуванню та взаємодії. Повторимось, що «третя» сторона не є обов'язковою складовою «неофіційної» дипломатії, наприклад, Д. Д. Кей розуміє сам цей термін, як неофіційний діалог, сфокусований на вирішенні проблеми, учасники якого мають певну форму доступу до офіційних розробників політики і починається він тоді, коли офіційний переговорний процес неможливий, або не дає результатів⁴. Залучення «третьої сторони» до врегулювання міжнародних конфліктів дозволило частині дослідників говорити навіть про виділення третього варіанту дипломатії – «півторинної» (track one and a half diplomacy)⁵, яка відрізняється від «вторинної» тим, що такі структури як неурядові організації співпрацюють з державними, офіційними структурами. Авторкою цієї концепції є С. Нан і ця термінологія використовується нею та низкою її колег (наприклад Д. Друкманом, Дж. Хорном), проте, ще не набула широкого визнання і є відображенням, скоріше, різноманітності «неофіційної» дипломатії ніж окремим сталим поняттям. Може бути ціла низка варіантів участі «третьої сторони», ролей, які вона відіграватиме. Наприклад Л. Крісберг описує такі її ролі як: будівник консенсусу,

¹ Babbitt, E. F. (2009). The Evolution of International Conflict Resolution: From Cold War to Peacebuilding. *Negotiation Journal*, 25(4), 544.

² Arthur, P. (1990). Negotiating the Northern Ireland Problem: Track One or Track Two Diplomacy? *Government and Opposition*, 25(4), 404.

³ Babbitt, E. F. (2009). The Evolution of International Conflict Resolution: From Cold War to Peacebuilding. *Negotiation Journal*, 25(4), 545.

⁴ Kaye, D. D. (2007). *Talking to the Enemy: Track Two Diplomacy in the Middle East and South Asia*. RAND Corporation.

⁵ Nan, S. A., Druckman, D., El Horr, J. (2009). Unofficial International Conflict Resolution: Is There a Track 11/2? Are There Best Practices? *Conflict Resolution Quarterly*, 27(1), 65-82.

уповноважений, комунікатор, рефреймер (переосмислювач, фасилітатор та інші¹ але усі вони стосуються діяльності в рамках «дипломатії другого напрямку» і не потребують введення окремих категорій таких як «півторинна» дипломатія.

Існують також як мінімум два варіанти того, що вимагається від «третьої сторони» – бути професіоналом у цій справі, спеціалізуватись саме на вирішенні таких завдань, як структури на зразок Інституту аналізу та вирішення конфліктів (Institute for Conflict Analysis and Resolution) (прихильником цієї позиції є британець, відомий академічний дослідник Н. Рухана², чи мати особистий авторитет і відповідні навички та досвід – цю позицію відстоює також британець, але професійний дипломат Х. Сондерс. Останній відносить до числа таких навичок і якостей: чутливість до людського виміру проблем і вміння ставитися до учасників не як до недосвідчених стажерів, яких потрібно інструктувати; чутливість до культурної унікальності залучених груп; реалістичні очікування щодо темпів змін людей; відповідний досвід дій в подібних конфліктах та здатність його осмислити, концептуалізувати і використати; вміння допомогти людям побачити спільні елементи в їхньому досвіді та поглядах; здатність бачити всю картину, тримати мету в полі свого зору та не приймати чиєїсь сторони; вміння допомогти учасникам сформулювати свої думки³.

В обох варіантах розвитку подій мета залучення третьої сторони одна й та ж сама створити умови для того, щоб учасники конфлікту могли припинити суперечку, відступити від своїх поточних позицій, брати участь у процесі спільного аналізу основних причин своїх проблем і сформулювати свої ідеї та пропозиції щодо зміни ситуації.

Р. Фішер говорить про роль третьої сторони як про діагностику ситуації та сприяння, щось на зразок консультації, яку надає група експертів або вчених, озброєних навичками та знаннями, яка має допомогти учасникам проаналізувати свій конфлікт⁴. Додає розуміння функцій третьої сторони у врегулюванні міжнародних конфліктів і визначення Г. Келмана, який зазначає, що це не функції традиційного посередника чи арбітра в суперечці. Завдання «третьої» сторони дещо інші, як і очікування від неї. Вона не пропонує рішення, натомість створює умови для того, щоб рішення було сформульоване у взаємодії між сторонами конфлікту, забезпечує сприятливу атмосферу, встановлює норми спілкування та здійснює епізодичні втручання в процес взаємодії, що мають допомогти йому розвиватись⁵.

Спільним у позиціях як Фішера, так і Келмана є ідея, що роль «третьої» сторони виконується підготовленими особами, фахівцями; які мають володіти певними знаннями як про специфіку конфлікту, так і про групову динаміку і фасилітацію. «Третя» сторона повинна бути готова сприяти процесу, уміти заохочувати сторони досліджувати і розуміти аспекти їхнього розуміння конфлікту, стимулювати їх почати пошук потенційних рішень. Важливим завданням є необхідність змінити формат взаємодії в рамках такого процесу. Сторони, в рамках такої комунікації з залученням «третьої» сторони, взагалі відходять від формату переговорів, які й передбачають висловлювання і захист своєї позиції, а працюють в рамках формату подібного до умов воркшопу, спільно працюють, намагаючись знайти рішення проблеми.

При цьому ми розуміємо, що сторонам доволі важко абстрагуватись і уникнути неконструктивної позиції і без залучення «третьої» сторони вони схильні відмовляти від компромісу. Політичний психолог С. Чатавей, досліджуючи завдання фасилітатора в рамках інтерактивних майстер-класів з розв'язання проблем, зазначає, що без сторонньої допомоги сторони в конфлікті не схильні брати участь у спілкуванні та висловленні своїх точок зору, вони скоріше схильні диктувати свої варіанти, що тільки далі поляризує суперечку⁶. Таким чином, «третя» сторона

¹ Kriesberg, L. (1996). Varieties of Mediating Activities and Mediators in International Relations. *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. Boulder, Colo: Lynne Rienner, 219-234.

² Rouhana, N. N. (2000). Interactive Conflict Resolution: Issues in Theory, Methodology, and Evaluation. *International Conflict Resolution After the Cold War*. Washington, DC: National Academy Press, 318-324.

³ Saunders, H. (2000). Interactive Conflict Resolution: A View for Policy Makers on Making and Building Peace. *International Conflict Resolution After the Cold War*, Washington, DC: National Academy Press, 251-293.

⁴ Fisher, R. J. (2002). Historical Mapping of the Field of Inter-active Conflict Resolution. *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 62.

⁵ Kelman, H.C. (2002). Interactive Problem Solving as a Tool for Second Track Diplomacy. *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 82.

⁶ Chataway, C. J. (2002). The Problem of Transfer from Confidential Interactive Problem-Solving: What Is the Role of the Facilitator? *Political Psychology*, 23(1), 166.

виконує одну з вказаних Л. Крісбергом¹ ролей – фасилітатора, яка полягає в тому, щоб керувати дискусією і скеровувати її у більш продуктивне русло.

Р. Фішер описуючи необхідну професійну та психологічну підготовку представників «третьої сторони» наголошує на необхідності залучення групи людей, які будуть володіти усією сукупністю необхідних навичок і досвіду, від загальних знань про походження і динаміку конфлікту, міжнародні відносини, які є контекстом конфлікту, до розуміння особливостей поведінки людей, навичок міжособистісного спілкування, умінням керувати взаємодією в груповому інтерфейсі².

Дж. Ледерах аналізуючи діяльність з розв'язання конфліктів, запропонував концепцію необхідних здібностей, для тих, хто хоче успішно виконувати роль третьої сторони, яку він назвав концепцією «моральної уяви» (moral imagination). В її основі здатність розуміти і працювати в реальності насильницького сьогодення, надихаючи тих, хто бере участь у подібних суперечках, при цьому поступово виявляти риси бажаного майбутнього і працювати над його досягненням³.

Ледерах висуває чотири ключові якості для «третьох сторін», крім особистих та моральних чеснот: 1) здатність окремих осіб і спільнот уявляти себе в мережі стосунків навіть зі своїми ворогами; 2) практика парадоксальної цікавості – з розумінням ставитись до складності і неоднозначності ситуації, розуміти, що простих рішень не буде, відмовляти від пасток дуалістичних поділів, які ведуть до циклу насильства, готовність постійно досліджувати світ можливостей за межами очевидних аргументів і вузького розуміння реальності; 3) наявність можливості для творчого акту – здатність у будь-який момент вийти за межі вузьких параметрів того, що «загальноприйнято і сприймається як вузький і жорстко визначений діапазон вибору»; 4) готовність ризикувати – «крокувати в невідоме без жодних гарантій успіху»⁴.

Повертаючись до вже згаданих вище «втручань» (interventions) описаних Г. Келманом (хоча сама концепція була запропонована раніше, Дж. Бартоном), зупинимось на них детальніше, оскільки це важлива складова його бачення технології розв'язання міжнародних конфліктів. Вони потрібні для того, щоб стимулювати сторони до аналізу конфлікту і своїх позицій, додати продуктивності їх спілкуванню. Доречні і помірні, такі втручання можуть мати позитивний вплив, як свідчать їх конкретні приклади, наведені П. Джонсом з особистої практики участі в американо-іранських діалогах⁵.

Перший тип втручань, це «теоретичні дані», тобто презентація теоретичної бази накопиченої в ході вивчення конфліктів, загальноприйняті концепції, моделі та емпіричні висновки з теорії. Їх використання дає можливість сторонам відійти від обговорення власне свого конфлікту і подивитись на ситуацію «зі сторони». Другий тип втручань, це «спостереження за змістом», фактично це «інтерпретація змісту сказаного сторонами»⁶, яку може зробити сам фасилітатор, або хтось з учасників, якому пропонується пояснити, який зміст він вкладає в конкретне поняття, як він його трактує.

Третій тип втручань – «спостереження за процесом» і використовується тоді, коли сторонам загрожує потрапляння в глухий кут через неправильне, стереотипне трактування можливостей і позиції протилежної сторони. Наприклад, сторона конфлікту може вважати, що опоненти повністю контролюють своє суспільство, не мають необхідності зважати на його думку, відповідно можуть прийняти будь-яке рішення прийняте на переговорах. Натомість вказані опоненти, розуміють внутрішньополітичні наслідки таких рішень і повинні зважати на громадську думку. «Третя» сторона повинна використовувати в цій ситуації втручання для аналізу учасниками конфлікту правдивості чи хибності характеристики сторін конфлікту⁷.

¹ Kriesberg, L. (1996). Varieties of Mediating Activities and Mediators in International Relations. *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. Boulder, Colo: Lynne Rienner, 219-234.

² Fisher, R. J. (2005). Introduction: Analyzing Successful Transfer Effects in Interactive Conflict Resolution. *Paving the Way: Contributions of Interactive Conflict Resolution to Peacemaking*. New York: Lexington, 1-16.

³ Lederach, J. P. (2005). *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*. Oxford, UK: Oxford University Press, 34.

⁴ Там само, 34-39.

⁵ Jones, P. (2015). *Track two diplomacy in theory and practice*. Stanford: Stanford University Press, 106.

⁶ Kelman, H. C., Cohen, S. P. (1976). The Problem-Solving Workshop: A Social-Psychological Contribution to the Resolution of International Conflicts. *Journal of Peace Research*, 13 (2), 86.

⁷ Kelman, H. C., Cohen, S. P. (1976). The Problem-Solving Workshop: A Social-Psychological Contribution to the Resolution of International Conflicts. *Journal of Peace Research*, 13 (2), 88.

Наступне поняття, важливе для розуміння технологій врегулювання міжнародних конфліктів, також запропоноване Г. Келманом і має назву «сховище довіри» (repository of trust). Виконувати цю роль «третья» сторона змушена, оскільки вона є посередником двох сторін, що глибоко не довіряють одна одній і для того, щоб почати і зберігати між ними взаємодію, необхідно щоб вони довіряли комусь з учасників дискусії. З часом третя сторона повинна поступово відмовлятися від виконання функції «сховища довіри» і сторони повинні навчитись довіряти одна одній. Саме подібну трансформацію, як вважає Н. О'Дочартей, пережили сторони конфлікту у Північній Ірландії, і відзначає внесок саме третьої сторони, зазначаючи, що «розвитку почуття взаємної солідарності між переговорниками з протилежних сторін ... сприяє наявність посередника, з яким обидві сторони можуть законно будувати відносини солідарності, створюючи таким чином відчуття солідарності, яке простягається через їх поділ (divide)»¹.

Висновки.

Неофіційна дипломатія виступає важливим доповненням офіційної, або «дипломатії першого напрямку» (track one diplomacy), здійснюється силами дипломатів, чиновників високого рангу та очільників держав, тоді як неформальні, неофіційні та приватні суб'єкти діють на рівні неофіційної дипломатії, яка колись була практично непомітною під час вирішення міжнародних конфліктів, але з часом посилює свою значимість і перетворюється на усе більш важливий аспект миротворчих зусиль практично у кожній конфліктній ситуації.

Актуальність неофіційної дипломатії пов'язана з тим, що традиційні міністерства закордонних справ мають обмеження для своєї діяльності, викликані низкою причин, серед яких: відсутність офіційних дипломатичних відносин між країнами, необхідність діалогу з нелегітимними гравцями, проблеми доступу, політичні настрої в країні та інші.

В рамках «неофіційної дипломатії», можуть бути два варіанти розвитку подій – заміщення офіційних сторін, дублювання функцій, які вони виконують іншими неофіційними особами або структурами, та другий варіант – залучення «третьої сторони». Щодо російсько-українського конфлікту до військової агресії 24 лютого, яка ознаменувала початок його нового етапу, ми можемо побачити спроби реалізації як першого варіанту: наприклад, проект «Україна: вихід із кризи через діалог» (який реалізувався Центром культурних взаємозв'язків «Кавказький дім» та Посольство Великої Британії в Україні), «Платформа для українсько-російських контактів, діалогу та ініціатив», «Україно-російський діалог між медіа та третім сектором (Інтерньюз-Україна)», так і другого варіанту: «Діалоги: Україна – Росія Галини Похмелкіної», або ж їх поєднання в рамках Мінського формату.

Залучення третьої сторони є поширеним способом організації процесу врегулювання міжнародного конфлікту, який створює умови для того, щоб учасники конфлікту могли припинити суперечку, відступити від своїх поточних позицій, брати участь у процесі спільного аналізу основних причин своїх проблем і сформулювати свої ідеї та пропозиції щодо зміни ситуації. Для досягнення цієї мети третя сторона повинна виконувати роль «сховища довіри» для учасників конфлікту і здійснювати «втручання» у взаємодію сторін.

Під третьою стороною ми розуміємо організацію, особу чи групу осіб, що організують діалог конфліктуючих сторін і сприяють їх спілкуванню та взаємодії. Головне їх завдання – пошук варіантів вирішення проблеми, які потім повинні бути доведені до офіційних розробників політики.

Мета залучення третьої сторони одна й та ж сама створити умови для того, щоб учасники конфлікту могли припинити суперечку, відступити від своїх поточних позицій, взяти участь у процесі спільного аналізу основних причин своїх проблем і сформулювати свої ідеї та пропозиції щодо зміни ситуації.

Дослідниками даного підходу визначено вимоги до третьої сторони, компетенції, якими вона має володіти і саме в цьому полягають перспективи подальших досліджень у цій сфері. Необхідно досліджувати готовність і компетентність іноземних фахівців, залучених до неофіційної дипломатії, зокрема і щодо російсько-українського конфлікту в рамках «Групи Бойсто» (Boisto Group), Центру Марті Ахтїсаарі, Центру культурних взаємозв'язків «Кавказький дім» та інших. Аналізу потребує як те, чи спроможні вони бути «сховищем довіри» для сторін конфлікту і чи вистачає їм знань про походження і динаміку конфлікту, розуміння місцевих реалій.

¹ ÓDochartaigh, N. (2011). Together in the Middle: Back-channel Negotiation in the Irish Peace Process. *Journal of Peace Research*, 48 (6), 769.

References:

1. Mizhnarodnyy Tsentr Perspektyvnykh Doslidzhen [International Center for Prospective Studies] (2015). *Analiz dialohovykh initsiatyv shchodo vrehuliuvannia konfliktu v Ukraini* [Analysis of dialogue initiatives on conflict resolution in Ukraine]. <http://icps.com.ua/assets/uploads/files/mapping_of_dialogue_initiatives_ukr_.pdf> (2023, February, 15). [in Ukrainian].
2. Arthur, P. (1990). Negotiating the Northern Ireland Problem: *Track One or Track Two Diplomacy? Government and Opposition*, 25(4), 403-418.
3. Babbitt, E. F. (2009). The Evolution of International Conflict Resolution: From Cold War to Peacebuilding. *Negotiation Journal*, 25(4), 539-549.
4. Chataway, C. J. (2002). The Problem of Transfer from Confidential Interactive Problem-Solving: What Is the Role of the Facilitator? *Political Psychology*, 23(1), 165-189.
5. Fisher, R. J. (1996). Third Party Consultation: A Problem Solving Approach for De-Escalating International Conflict. *Toward a World of Peace: People Create Alternatives*. Suva, Fiji: United States Institute of Peace, 18-32.
6. Fisher, R. J. (2002). Historical Mapping of the Field of Inter-active Conflict Resolution. *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 61-80.
7. Fisher, R. J. (2005). Introduction: Analyzing Successful Transfer Effects in Interactive Conflict Resolution. *Paving the Way: Contributions of Interactive Conflict Resolution to Peacemaking*. New York: Lexington, 1-16. [in English].
8. Hrachevska, T. O. (2012). Neofitsiina dyplomatiiia yak nevidiemna skladova suchasnykh mizhnarodnykh vidnosyn [Unofficial diplomacy as an integral component of modern international relations]. *Hrani* [The Edges], 4(84), 157-160. [in Ukrainian].
9. Jones, P. (2015). *Track two diplomacy in theory and practice*. Stanford: Stanford University Press.
10. Kaye, D. D. (2007). Talking to the Enemy: *Track Two Diplomacy in the Middle East and South Asia*. RAND Corporation.
11. Kelman, H. C. (1995). Contributions of an Unofficial Conflict Resolution Effort to the Israeli-Palestinian Breakthrough. *Negotiation Journal*, 11(1), 19-27.
12. Kelman, H. C., Cohen, S. P. (1976). The Problem-Solving Workshop: A Social-Psychological Contribution to the Resolution of International Conflicts. *Journal of Peace Research*, 13(2), 79-90.
13. Kelman, H. C. (2002). Interactive Problem Solving as a Tool for Second Track Diplomacy. *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 81-106.
14. Kriesberg, L. (1996). Varieties of Mediating Activities and Mediators in International Relations. *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. Boulder, Colo: Lynne Rienner, 219-234.
15. Lederach, J. P. (2005). *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*. Oxford, UK: Oxford University Press.
16. Maksak, H. (2016). Ekspertna dyplomatiiia yak skladova istorii uspiokhu zovnishnoi polityky [Expert diplomacy as a component of the success story of foreign policy]. *Ukrayinska pryzma* [Ukrainian Prism] <http://prismua.org/wp-content/uploads/2016/05/expert_diplomacy.pdf> (2023, February, 15). [in Ukrainian].
17. McConnell, F., Moreau, T., Dittmer, J. (2012). Mimicking state diplomacy: The legitimizing strategies of unofficial diplomacies. *Geoforum*, 43(4), 804-814.
18. Mostova, D. (2020). Riznovydy publichnoi dyplomatii v publichnomu upravlinni [Varieties of public diplomacy in public administration]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Derzhavne upravlinnia* [State and Regions. Series: Public administration], 1(69), 18-23. [in Ukrainian].
19. Nan, S. A., Druckman, D., El Horr, J. (2009). Unofficial International Conflict Resolution: Is There a Track 11/2? Are There Best Practices? *Conflict Resolution Quarterly*, 27(1), 65-82.
20. ÓDochartaigh, N. (2011). Together in the Middle: Back-channel Negotiation in the Irish Peace Process. *Journal of Peace Research*, 48(6), 767-780.
21. Pressello, A. (2013). Japan's Twin-Track Diplomacy during the Cambodian Conflict, 1979–84: A “Member of the West” Pursuing an Independent Foreign Policy. *Asian Studies Review*, 37(1), 42-61.
22. Rouhana, N. N. (2000). Interactive Conflict Resolution: Issues in Theory, Methodology, and Evaluation. *International Conflict Resolution After the Cold War*. Washington, DC: National Academy Press, 318-324.
23. Rouhana, N. N. (1995). Unofficial Third Party Intervention in International Conflict: between Legitimacy and Disarray. *Negotiation Journal*, 11(3), 255-270.
24. Saunders, H. (2000). Interactive Conflict Resolution: A View for Policy Makers on Making and Building Peace. *International Conflict Resolution After the Cold War*, Washington, DC: National Academy Press, 251-293.

25. Syvak, T.V. (2019). *Stratehichni komunikatsii u systemi derzhavnoho upravlinnia Ukrainy* [Strategic communications in the system of public administration of Ukraine]. Kyiv: NADU. [in Ukrainian].
26. Tracci, C. (2019). Outsourcing Diplomacy: The Necessity of Unofficial Talks. *Journal of International Affairs* <<https://jia.sipa.columbia.edu/online-articles/outsourcing-diplomacy-necessity-unofficial-talks>> (2023, February, 15).
27. Vysotskyi, O., Vysotska, O. (2020). Technologies of public diplomacy: methodological principles and practical potential. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 3(1), 140-147.